

Milana Sribniak

Instytut Historii Powszechnej Narodowej Akademii Nauk Ukrainy /
World History Institute at the National Academy of Sciences of Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0003-1353-3001>

Ukraińska Wojskowo-Sanitarna Misja w Austrii i na Węgrzech w latach 1918–1919 (na podstawie materiałów Centralnego Państwowego Archiwum Wyższych Organów Władzy i Zarządzania Ukrainy)*

Summary

Ukrainian Military and Sanitary Mission in Austria and Hungary in 1918–1919 (Based on the Materials from the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine)

Repatriation of Ukrainian prisoners of war from the territories of Austria and Hungary after World War I is a unique phenomenon of Central-Eastern European history that sheds new light on the geopolitics, military vicissitude, and destinies of hundreds of thousands of people at that time. Ukrainian state, diplomatic, and humanitarian institutions – particularly Ukrainian military and sanitary missions of the Ukrainian People’s Republic (UPR) in Austria, Hungary, and other countries played a key role in implementing the repatriation process of Ukrainians from Central Powers camps. The article describes the specifics of activity and importance of UPR military and sanitary missions on the territory of the former Austro-Hungarian Empire which performed various functions in diplomatic and humanitarian fields. In particular, the author highlights the missions’ role in determining evacuation routes, diplomatic negotiations with foreign governments for repatriates’ transit, establishing the midpoints (stanytsia), and organizing medical and

* Artykuł powstał dzięki stypendium Rządu RP dla Młodych Naukowców przy Studium Europy Wschodniej.

humanitarian aid. This was done based on invaluable archival documents of the Central State Archives of Supreme Authorities and Government of Ukraine.

An important research aspect is also the specifics of the mission's activity in Austria and Hungary (led by Andrii Okopenko), members' scope of duties, specific features of their cooperation with other institutions (in particular, with the diplomatic missions of the West Ukrainian People's Republic). The author focused on researching the challenges that appeared in the course of repatriation of the Ukrainian prisoners of war, as well as the impact of geopolitical events which constrained the effective implementation of mass repatriation. In this research, the characteristic features of humanitarian assistance to repatriates (providing nutrition, medical and financial aid, organizing cultural and educational activities) at midpoints in Austria and Hungary were analyzed (particularly based on the example of Vienna, the main transit point for repatriation of the Ukrainian prisoners of war). The activity of military and sanitary missions in the times of the Ukrainian State and the UPR allowed to organize full-scale humanitarian assistance to Ukrainian prisoners of war after World War I in the light of the difficult geopolitical situation and shortage of resources.

Keywords: Ukrainian prisoners of war, military and sanitary mission, midpoint, Ukrainian People's Republic, Austria, Hungary

Streszczenie

Repatriacja jeńców żołnierzy ukraińskich z terenów Austrii i Węgier po I wojnie światowej do dziś przyciąga uwagę badaczy historii Europy Środkowo-Wschodniej i rzuca dodatkowe światło na ówczesną geopolitykę, koleje wojenne i losy setek tysięcy ludzi. Ukraińskie organizacje państwowe, dyplomatyczne i humanitarne – w szczególności misje wojskowe i sanitarne Ukraińskiej Republiki Ludowej (URL) w Austrii, na Węgrzech i w innych krajach – odegrały kluczową rolę w ustaleniu przebiegu procesu repatriacji Ukraińców z obozów państw centralnych. Artykuł ukazuje specyfikę działalności i znaczenie misji wojskowo-sanitarnych URL na terenach byłego Cesarstwa Austro-Węgierskiego, które pełniły szereg funkcji dyplomatycznych i humanitarnych. W szczególności przez pryzmat cennych dokumentów archiwalnych Centralnego Archiwum Państwowego Wyższych Organów Władzy i Zarządzania Ukrainy autorce udało się uwypuklić rolę misji w wyznaczaniu tras ewakuacyjnych, prowadzeniu negocjacji dyplomatycznych z rządami innych państw w sprawie tranzytu repatriantów, tworzeniu punktów tranzytowych (stacji) oraz organizowaniu udzielania pomocy medycznej i materialnej.

Ważnym aspektem opracowania była analiza specyfiki działalności misji w Austrii i na Węgrzech (kierowanej przez Andrija Okopenko), zakresu obowiązków ich członków, charakteru współpracy z innymi instytucjami (w szczególności misje dyplomatyczne Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej). Autorka skupiła się na badaniu wyzwania, jakie pojawiły się w procesie repatriacji jeńców Ukraińców, a także wpływu na ten proces wydarzeń geopolitycznych, które uniemożliwiły skuteczną realizację masowej repatriacji. W pracy przeanalizowano specyfikę opieki nad repatriantami (zaopatrzenie w żywność,

zapewnienie im pomocy medycznej i materialnej, a także prowadzenie działalności kulturalnej i oświatowej) w punktach tranzytowych na terenie Austrii i Węgier (zwłaszcza na przykładzie Wiednia – głównego punktu tranzytowego repatriacji jeńców Ukraińców). Działalność misji wojskowo-sanitarnych w czasach Państwa Ukraińskiego i URL umożliwiła zorganizowanie zakrojonej na szeroką skalę pomocy humanitarnej dla jeńców Ukraińców po zakończeniu I wojny światowej w warunkach trudnej sytuacji geopolitycznej i braku zasobów.

Słowa kluczowe: jeńcy ukraińscy, misja wojskowo-sanitarna, punkt tranzytowy, Ukraińska Republika Ludowa, Austria, Węgry

Wstęp

Pierwsza wojna światowa i jej konsekwencje stały się potężnym katalizatorem radykalnej zmiany architektury politycznej Europy Środkowej i Wschodniej, a ponadto rozpoczęły proces tworzenia się ukraińskiej państwowości. Oddzieleni granicami i armiami dwóch przeciwstawnych imperiów – rosyjskiego i austro-węgierskiego – Ukraińcy musieli walczyć ze sobą w krwawej światowej konfrontacji, umierając i odnosząc rany podczas działań wojennych lub trafiając do niewoli. Już od początku I wojny światowej wzięto do niewoli tysiące żołnierzy ukraińskich z armii cesarskiej, dla których utworzono rozległą sieć obozów na terenach państw centralnych. Rządy tych ostatnich uznały za celowe przeprowadzenie ich separacji z przyczyn narodowych, a następnie rozpoczęcie w ich środowisku pracy mającej na celu pobudzenie u jeńców sentymentu narodowego. Kolejnym etapem było zaszczerpienie w nich aspiracji państwowych, które miały doprowadzić do osłabienia i defragmentacji Imperium Rosyjskiego.

Pragnienie odrodzenia narodowego było szczególnie widoczne w obozach ukraińskich jeńców wojennych w 1917 r., po upadku Imperium Rosyjskiego. W pełni skorzystali z tego również Ukraińcy, tworząc swój parlament – Ukraińską Radę Centralną. Oprócz wielu pilnych kwestii politycznych, wojskowych i ekonomicznych przed ukraińskimi działaczami państwowymi stała sprawa udzielenia pomocy humanitarnej jeńcom Ukraińcom i organizacji ich repatriacji.

Możliwość pełnego uwolnienia jeńców ukraińskich z niemieckich i austriackich obozów pojawiła się w 1918 r. za rządów Hetmanatu Pawła Skoropadskiego (znanego również jako Państwo Ukraińskie). Rozpoczęcie procesu ich repatriacji z terenów Austro-Węgier stało się ważnym i odpowiedzialnym zadaniem dla dyplomacji młodego Państwa Ukraińskiego, które od momentu podpisania traktatu pokojowego w Brześciu miało z Wiedniem stosunki sojusznicze. Ustalenia tego

traktatu (zwłaszcza artykuł 6) dały podstawy prawne do powrotu do domu dziesięciu tysięcy jeńców Ukraińców (byłych żołnierzy armii carskiej), jacy byli rozmieszczeni w obozie Freistadt, jak również w dziesiątkach innych, wielonarodowych obozach. Ze względu na znaczną liczbę jeńców ukraińskich, którzy przebywali na terytorium Austrii, zorganizowanie ich repatriacji wymagało wielu wysiłków, a także wydatków finansowych.

W celu przyspieszenia procesu uwolnienia jeńców ukraińskich z obozów i przewiezienia ich na Ukrainę już na początku lipca 1918 r. rząd hetmański sankcjonował powołanie specjalnej instytucji wojskowo-dyplomatycznej – Ukraińskiej Komisji Wojskowo-Sanitarnej ds. Jeńców w Austro-Węgrzech, która podlegała pod ministerstwo wojskowe Państwa Ukraińskiego. W 1919 r. kontynuowała swoją pracę jako Ukraińska Misja Wojskowo-Sanitarna, pełniąc swoje funkcje już w charakterze przedstawicielstwa wojskowo-dyplomatycznego Dyrektoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej (URL). Zakres chronologiczny prowadzonych w tym artykule badań ogranicza się do tego okresu, ponieważ wtedy właśnie wspomniana misja działała najbardziej skutecznie, natomiast rok 1920 przyniósł skrócenie jej funkcjonowania.

Działalność ukraińskich misji wojskowo-sanitarnych była w dużej mierze uwarunkowana sytuacją polityczną Ukrainy. W 1919 r. Dyrektoriat URL stanął przed kilkoma skomplikowanymi wyzwaniami wojskowo-politycznymi, którym należało sprostać, by uniknąć egzystencjalnego zagrożenia dla istnienia suwerennego państwa ukraińskiego. W 1919 r. Ukraina stała się areną konfrontacji Armii Ochotniczej A. Denikina z wojskami bolszewickimi. Kolejne ataki wroga na kilku frontach, wraz z krytyczną sytuacją armii URL (w związku z epidemią tyfusu, brakiem leków, przejściem na stronę czerwonej Moskwy pozostałości Ukraińskiej Armii Halickiej itp.), doprowadziły do tragicznego w swych konsekwencjach wycofania się ukraińskich sił i ich zamknięcia w tzw. trójkącie śmierci. Brak jakiegokolwiek wsparcia ze strony ententy i jej sojuszników również negatywnie oddziaływał na sytuację wewnętrzną w URL.

Ta tragiczna sytuacja znacznie wpłynęła na skuteczność działań ukraińskich misji wojskowo-sanitarnych, które były zmuszone do pracy w warunkach ograniczonego finansowania, a także uwzględnienia szeregu wprowadzonych przez ententę obostrzeń dotyczących procesu repatriacji jeńców Ukraińców. Musiały również mierzyć się ze wzmocnieniem działalności agentów bolszewickich w środowisku repatriantów. Jednak, pomimo trudnych okoliczności, ukraińska misja wojskowo-sanitarna w Austrii i na Węgrzech odegrała ważną rolę w polepszeniu warunków pobytu jeńców Ukraińców w obozach i prowadzeniu wśród nich działalności kulturalno-edukacyjnej, a także zapewnieniu repatriacji znacznej ich liczby.

Ogład historiograficzny

Jednym z pierwszych badaczy, który podjął temat ukraińskich misji wojskowo-sanitarnych w Europie, był W. Trembicki. W swoich artykułach podał on fakty dotyczące ich składu osobowego i finansowania¹. Opracowanie naukowe specyfiki funkcjonowania ukraińskich misji wojskowo-sanitarnych działających na terenach państw środkowoeuropejskich w latach 1918–1920 powstało dzięki wysiłkom naukowców ukraińskich w kontekście ich badań nad historią ukraińskiej służby dyplomatycznej².

Stricte zagadnieniu repatriacji jeńców Ukraińców było poświęconych kilka publikacji I. Sribniaka, dzięki czemu zebrano dodatkowe informacje o specyfice tego procesu³. Repatriacja jeńców i internowanych żołnierzy Ukraińców stanowiła za interesowanie naukowe także W. Sołowjowej, która w ramach swojego tematu badawczego – działalność przedstawicielstw dyplomatycznych ukraińskich rządów narodowych w latach 1917–1921 – skupiła się również na ich wysiłkach zmierzających do zabezpieczenia konsularnego i zorganizowania przewiezienia wspomnianych kategorii żołnierzy na Ukrainę⁴.

¹ V. Trembitskyi, *Vseukrainske Tovarystvo Chervonoho Khresta 1918–1923*, „Visti kombatanta” [Toronto–New York] 1972, ch. 4, s. 16–21; idem, *Sanitarno-medychna sprava v Ukraini (lystopad 1917 – berezen 1918)*, „Visti kombatanta” [Toronto–New York] 1975, ch. 2, s. 16–25.

² D. Viedieniev, *Riatuiuchy z polonu spivvitchyznykiv: Z istorii vijskovo-sanitarnykh misij Ukrainskoi Narodnoi Respubliki*, „Nichna stolytsia” 1996, vyp. 3(3), s. 6; D. Viedieniev, D. Burim, *Dmytro Doroshenko i «sprava Sevriuka»*, „Naukovi zapysky: Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv. Instytut ukraińskoi arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho NAN Ukrainy” 1997, t. II, s. 434–448; D.V. Viedieniev, D.V. Budkov, *Yunist ukraińskoi dyplomatii. Stanovlennia zovnishnopolitychnoi sluzhby Ukrainy v 1917–1923 rokakh*, Kyiv 2006.

³ I. Sribniak, *Poloneni ukraintsi v Avstro-Uhorschyni ta Nimechchyni (1914–1920 rr.)*, Kyiv 1999, s. 159–203; idem, *Repatriatsijna diialnist ukraińskyykh dyplomatychnyykh i vijskovo-sanitarnyykh ustanov u Yevropi v 1918 r.*, „Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva” 1999, t. V, s. 259–263; idem, *Ukraińska Derzhava na mizhnarodnij areni: z dosvidu diialnosti voiennoi dyplomatii v 1918 r.*, „Hetmanskyj almanakh” 2003, ch. 2, s. 94–100; idem, *Diialnist Dyrektorii UNR z repatriatsii polonennykh voiakiv-ukraintsiiv z tereniv yevropejskykh krain (vijskovo-politychnyj aspekt)*, „Kamianets-Podilskyj – ostannia stolytsia Ukrainskoi Narodnoi Respubliki: Materialy Vseukrainskoi naukovoii konferentsii Kamianets-Podilskyj” 2009, s. 184–192.

⁴ V. Solovjova, *Ukraińska dyplomatiia u krainakh tsentralnoi Yevropy 1917–1920 rr.*, Donetsk 2004; eadem, *Dyplomatychna diialnist ukraińskyykh natsionalnykh uriadiv 1917–1921 rr.*, Kyiv–Donetsk 2006.

Poszczególne aspekty procesu repatriacyjnego Ukraińców zostały przeanalizowane w kontekście badania specyfiki działalności przedstawicielstwa dyplomatycznego URL na Węgrzech⁵. Wartość naukowa tej monografii wzrosła dzięki załączeniu do niej znacznej liczby cennych dokumentów, zwłaszcza korespondencji czołowych dyplomatów ukraińskich, jak również kierowników i współpracowników misji wojskowo-sanitarnych.

W szerszym kontekście tematyka ta była opracowywana również przez innych badaczy, których prace znacząco poszerzyły naszą wiedzę na temat repatriacji jeńców żołnierzy ukraińskich na finalnym etapie I wojny światowej oraz w pierwszych latach po jej zakończeniu⁶. Opracowanie naukowe różnych aspektów procesu repatriacyjnego jeńców Ukraińców trwa ostatnimi laty, co niewątpliwie świadczy o perspektywiczności tego tematu badawczego⁷.

Austria

Od razu po stworzeniu Komisji Wojskowo-Sanitarnej ds. Jeńców w Austro-Węgrzech (UKWSwAW) ustalono również jej skład personalny: przewodniczącym został starszyna wojskowy (pułkownik) Mykoła Czechowski, członkami zaś dr Andrij Okopenko (starszy lekarz, asystent przewodniczącego), porucznik Dmytro Gorbenko (młodszy lekarz) i porucznik Wasyl Bajłow (starszy referent i tłumacz)⁸. W sierpniu 1918 r. na prowadzenie działalności bieżącej Komisji do

⁵ I. Matiash, Yu. Mushka, *Diialnist Nadzvychajnoi dyplomatychnoi misii UNR v Uhorschyni: istoriia, spohady, arkhivni dokumenty*, Kyiv 2005.

⁶ Eorundem, «Z oboviazku hromadianyna... musyte tse vykonaty» (dzherela do istorii ukraińskoi dyplomatii), „Pamiatky” 2005, t. V, s. 234–236.

⁷ L. Zhvanko, *Evakuatsiia ta sotsialnyj zakhyst ukraińskyykh vijskovopolonennykh doby druhoho Hetmanatu (traven–hruden 1918 r.)*, „Visnyk Kharkivskoho politekhnichnoho instytutu” 1999, vyp. XX, s. 16–27; idem, *Sotsialni vymiry Ukrainskoi Derzhavy*, Kharkiv 2007; I. Datskiv, *Dyplomatiia Ukrainskyykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv 1917–1923 rr.*, Ternopil 2009; L. Zhvanko, *Ukraińskie voennoplennnye v gosudarstvax Chetvyortogo Soyuzha: problemy vozvrashheniya domoj (1918 god)*, „Pervaya mirovaya vojna, Versalskaya sistema i sovremennost: sbornik statej” 2014, s. 94–103; V.M. Vlasenko, *Formuvannia mizhvoiennoi ukraińskoi politychnoi emibratsii v Yuhoslavii (persha khvyliia)*, „Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu” 2014, vyp. XXXIX, s. 119–125.

⁸ M. Sribniak, «Mizh tym sprava dopomohy polonenyim ne zhde...»: *orhanizatsiia repatriatsii voiakiv-ukraintsiv z tereniv Tsentralnykh derzhav, 1918–1919 rr. (istoriografichno-dzhere-loznavchyy obliad)*, „Istorychnyj meridian: naukovyj zbirnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu. Spetsialnist «Istoriiia»” 2019, vyp. 28–29, s. 169–179; eadem, *Actions of Ukrainian Diplomacy on the Organization of Ukrainian Prisoners' of War Repatriation*

dyspozycji jej przewodniczącego z rachunków Ministerstwa Wojskowego asygnowano 300 000 koron austriackich⁹.

Jednym z pierwszych wydanych dokumentów (10 sierpnia 1918 r.) była instrukcja, którą podpisał dowódca Kwatery Głównej Ministerstwa Wojskowego Państwa Ukraińskiego, generalny znaczkowy Oleksij Gałkin oraz kierownik Komisji ds. Jeńców Hryhorij Syrotenko. W dokumencie zostały wyznaczone główne zadania Komisji – „przyspieszenie wymiany jeńców i pomoc państwu jeńcom obywatelom ukraińskim w ich powrocie do ojczystego kraju”, jak również zorganizowanie „możliwie natychmiastowego wysłania jeńców na Ukrainę”¹⁰. Członkowie UKWSwAW mieli wizytować mieszane (wielonarodowe) obozy jenieckie w celu zapoznania się ze stanem ich mieszkańców – etnicznych Ukraińców, ustalić ich liczbę oraz zorganizować udzielenie im pomocy medyczno-sanitarnej i materialnej. Jednocześnie Komisja miała opracować konkretne propozycje dotyczące podniesienia jakości żywienia jeńców ukraińskich i poluzowania reżimu ich pobytu w obozach, jak również ubiegać się o zwiększenie dziennego zarobku mieszkańców obozu i nawiązanie stałej komunikacji jeńców z ich rodzinami w Ukrainie oraz przekazać ich sprawy do rozpatrzenia władzom Austro-Węgier, współpracując przy tym z Ambasadą URL w Wiedniu. Wreszcie, Komisja miała także dołożyć wszelkich starań do stworzenia punktów etapowych dla zebrania jeńców i określenia tras ich przewiezienia¹¹.

Przed dłuższy czas wizytę w Wiedniu odkładano z kilku przyczyn, wobec czego UKWSwAW przybyła tam dopiero w połowie października 1918 r. Od 15 października wykonanie obowiązków przewodniczącego Komisji powierzono otamanowi dr. A. Okopence¹², zamiast M. Czechowskiego do Wiednia oddelegowano rotmistrza Wasyla Bajłowa¹³. Komisja natychmiast, nie tracąc czasu, zaczęła przygotowania do repatriacji jeńców ukraińskich z terytorium Austro-Węgier, mając nadzieję zorganizować w pierwszej kolejności powrót do domu tych spośród nich, którzy przebywali w niewoli od 1914–1915 r. Dzięki jej wysiłkom w ciągu drugiej połowy października wysłano dwa eszelony, którymi na Ukrainę wyjechało 1600 jeńców, przeważnie inwalidów¹⁴.

Process from the Territories of Germany and Austro-Hungary (1918–1919), „Facta Simo-
nidis” 2021, № 2(14), s. 217–228.

⁹ Centralne Państwowe Archiwum Wyższych Organów Władzy i Administracji Ukrainy w Kijowie (Centralnyj derzavnyj arkhiv vyshchykh orhaniv vłady ta upravlinnia Ukrainy, Kyiv) [dalej: CDAWO Ukrainy], f. 3192, op. 1, spr. 1, ark. 37.

¹⁰ *Ibidem*, spr. 12, ark. 3.

¹¹ *Ibidem*, f. 3696, op. 2, spr. 305, ark. 1.

¹² *Ibidem*, ark. 1–2zw.

¹³ *Ibidem*, f. 3192, op. 1, spr. 6, ark. 15.

¹⁴ L. Zhvanko, *Ukrainskie voennoplennyje...*, s. 99.

Dalsza działalność Komisji była znacznie utrudniona przez próżnię władzy, która zaistniała w Austro-Węgrzech przez kolaps instytucji imperialnych, który już w 1918 r. skończył się ich likwidacją, po czym w granicach byłej monarchii powstały niezależne państwa, w tym Zachodnioukraińska Republika Ludowa (ZURL). Pragnąc ułatwić jeńcom powrót do domu, ZURL oddelegowała do Wiednia własną misję wojsko-sanitarną na czele z pułkownikiem Wołodymyrem Sikewiczem. Dzięki niej (wspólnie z miejscowym konsulem ZURL) w austriackiej stolicy założono Ukraińską Stację Zbiorczą. W ten sposób powracający z niewoli uzyskali możliwość krótkoterminowego (kilkudniowego) pobytu w Wiedniu, otrzymując trzy posiłki dziennie, pomoc medyczną i wsparcie konsularne. Ważnym było również to, że z usług stacji mogli skorzystać nie tylko Galicjanie, ale i obywatele URL (tylko w okresie od listopada do grudnia w stacji udzielono pomocy ponad 35 000 jeńców ukraińskich z różnych regionów Naddnieprza i Naddniestrza)¹⁵.

Powołanie Stacji Zbiorczej w Wiedniu było tym bardziej istotne, że wówczas znaczna liczba jeńców Ukraińców, korzystając z okazji, jaką stwarzała próżnia władzy w granicach Austro-Węgier, zaczęła masowo opuszczać obozy z nadzieją dotarcia do granic ukraińskich. Okazało się, że UKWSwAW nie była gotowa na taki rozwój wydarzeń, co więcej Państwo Ukraińskie Pawła Skoropadskiego wtedy szybko zbliżało się do upadku (grudzień 1918 r.), zastąpione przez Ukraińską Republikę Ludową na czele z Dyrektoriatem.

Zmiany polityczne, które nastąpiły w Ukrainie, pociągnęły za sobą przekształcenie Komisji w Ukraińską Misję Wojskowo-Sanitarną w Austrii (UMWSwA), która jednocześnie rozciągnęła swoją działalność na wszystkie tereny byłego imperium. W celu zapewnienia środków na jej działalność w końcu grudnia 1918 r. – na początku stycznia 1919 r. z funduszy Ministerstwa Wojskowego URL asygnowano 1 mln koron austriackich¹⁶. Andrij Okopenko, nie tracąc czasu, przeprowadził negocjacje z przedstawicielami rządów Austrii, Niemiec, Czech i Rumunii, aby wyjaśnić gotowość tych państw do wsparcia procesu repatriacji ukraińskich jeńców wojennych. Zarazem Okopenko zbadał możliwości odbycia przez repatriantów, zwłaszcza tych, którzy potrzebowali pomocy medycznej, leczenia w szpitalach specjalistycznych¹⁷.

Przewodniczący Komisji aktywnie kontaktował się w różnych sprawach urzędowych z Misją Wojskowo-Sanitarną ZURL, która przebywała w Wiedniu, a także konkurował z Ukraińską Misją Wojskowo-Sanitarną w Berlinie, chcąc przewieźć jeńców Ukraińców z obozów w Niemczech i wykorzystać w tym celu ukraińskie stacje „przejściowe” w stolicach państw Europy Środkowej. Znaczna liczba jeń-

¹⁵ CDAWO Ukrainy, f. 1035, op. 1, spr. 87, ark. 2.

¹⁶ *Ibidem*, f. 3192, op. 1, spr. 6, ark. 16.

¹⁷ *Ibidem*, spr. 12, ark. 3; V. Trembitskyi, *Sanitarно-медицна справа...*

ców Ukraińców przybywała do Wiednia także z Serbii. Aktualny stan spraw, z jakimi musiał liczyć się A. Okopenko, był taki, że codziennie do Wiednia samodzielnie przyjeżdżało 20–25 uwolnionych z niewoli Ukraińców, którzy tymczasowo rozmieszczali się w Stancy Zbiorczej. Po tym jak ogólna ich liczba osiągnęła 200–400 osób, misja zorganizowała do ich wywiezienia osobny eszelon. W ten sposób tylko w marcu 1919 r. na Ukrainę repatriowano około 1200 jeńców ukraińskich¹⁸.

Dzięki wysiłkom A. Okopenki Wiedeń już w marcu 1919 r. został głównym punktem tranzytowym repatriacji Ukraińców z terenów kilku krajów. Zaslugi A. Okopenki w sprawie organizacji procesu repatriacji jeńców ukraińskich zostały docenione przez Dyrektoriat URL. Od maja 1919 r. został on powołany na stanowisko przewodniczącego Misji Wojskowo-Sanitarnej w Austrii i w nowo utworzonych krajach bałkańskich (w granicach byłej monarchii austro-węgierskiej), a nieco później także na stanowisko prezesa centralnego zarządu Ukraińskich Misji Wojskowo-Sanitarnych w sprawach Repatriacji Jeńców Ukraińskich oraz przewodniczącego Centrali Ukraińskiego (Wszchukraińskiego) Czerwonego Krzyża za granicą¹⁹. W skład Misji wówczas (oprócz A. Okopenki) wchodził: Oleksandr Maritzak (radca), dr M. Jaśkiewicz (przewodniczący służby lekarskiej), chorąży Kłym Czajka i sotnik Myhailo Kyrycja (członek), Olga Jaworska-Pawłowska i Nina Tabakar (sekretarki)²⁰.

W strukturze organizacyjnej Misji (jak i jej filii) zostały powołane oddziały: wiedeński, czeski, węgierski, tyrolski i rumuński²¹. Oprócz tego został założony oddział jugosłowiański, wreszcie zaplanowano stworzenie oddziału włoskiego (do czego otaman A. Okopenko i major Hryhorij Kossak zostali upoważnieni na mocy decyzji Sekretariatu Państwowego ZURL)²². Na polecenie A. Okopenki członkowie Misji kierowali poszczególnymi oddziałami: węgierskim – pułkownik W. Sikewicz, czeskim – dr D. Gorbenko²³. Oddział serbski (przewodniczący dr Dmytro Werbenec) został powołany wspólnie z ambasadą ZURL, ale nie uzyskał oficjalnego uznania ze strony rządu Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców i musiał pracować przy Misji Wojskowo-Sanitarnej Republiki Czechosłowackiej²⁴.

W celu skutecznego zarządzania wszystkimi filiami Misji powołano tzw. Centralę UMWSwA w składzie przewodniczącego, sekretarza, lekarzy starszego i młodszego oraz dwóch członków. Nie zważając na swoje codzienne zajęcia, członkowie

¹⁸ CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 6, ark. 17, 25, 29.

¹⁹ *Ibidem*, ark. 2–3.

²⁰ *Ibidem*, spr. 12, ark. 1.

²¹ V. Trembitskyi, *Sanitarno-medychna sprava...*, s. 29–32.

²² CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 6, ark. 29.

²³ *Ibidem*, spr. 12, ark. 2 (*Poiasniuiucha zapyska do koshtorysu Ukrainskoi vijskovo-sanitarnoi misii dlia sprav polonenykh v Avstro-Uhorschyni*).

²⁴ *Ibidem*, ark. 4.

Centrali Misji znaleźli czas i możliwości, by sporządzić „dokładny alfabetyczny rejestr wszystkich zmarłych w niewoli ze wszystkimi stosownymi datami”. Miało to ułatwić Ministerstwu Wojskowemu URL przygotowanie odpowiedzi na tysiące zapytań o los poszczególnych jeńców Ukraińców (w rejestrze znalazło się 35 000 wpisów – kartek)²⁵.

Jak już zaznaczono, w sprawach repatriacji jeńców przedstawiciel ZURL w Budapeszcie, major Jarosław Biberowicz, blisko współpracował z przedstawicielstwami dyplomatycznymi ZURL w Wiedniu, zwłaszcza wspólnie opiekując się Stacją Zbiorczą. Ta była utrzymywana przez ambasadę ZURL, natomiast UMWSwA prowadziła w niej „wszystkie sprawy sanitarne”, a także ponosiła wszystkie koszty utrzymania odrębnego oddziału dla jeńców z Naddnieprza. Napływ jeńców naddnieprzan znacznie się zwiększył w maju 1919 r., co skłoniło A. Okopenka 1 czerwca tego roku do podporządkowania stancji swojemu zarządowi. W celu zagwarantowania w niej porządku została powołana uzbrojona straż, zaspokajaniem potrzeb powracających zajmował się personel stancji, powoływany przez przewodniczącego Misji²⁶. Było to świadectwem pełnego zaufania rządu URL do A. Okopenki²⁷, który potrafił w należyty sposób zorganizować działalność UMWSwA.

Na początku czerwca 1919 r. w stancji przebywało 70 chorych i 50 wymagających leczenia ambulatoryjnego, kolejnych 650 byłych jeńców znajdowało się w różnych szpitalach Wiednia (ogólnie dzięki pomocy Misji ponad 1000 jeńców otrzymało kwalifikowaną pomoc lekarską)²⁸. Misja zorganizowała i utrzymywała niewielki lazaret ze schroniskiem dla chorych żołnierzy ukraińskich, którzy otrzymywali regularne wyżywienie (ogólnie wydano 6635 zestawów żywniowych)²⁹. Latem w stancji codziennie przebywało średnio około 700 osób (ich liczba ciągle zmieniała się). Wyżywienie otrzymywali dzięki pomocy materialnej Międzynarodowego Czerwonego Krzyża³⁰.

Wyżywienie w szpitalach wiedeńskich było niewystarczające, co wynikało z trudnej sytuacji gospodarczej powojennej Austrii³¹. Misja udzielała niezbędnej pomocy żywieniowej również wszystkim potrzebującym Ukraińcom, którzy tutaj

²⁵ *Ibidem*, ark. 7.

²⁶ *Ibidem*, ark. 4–5.

²⁷ *Ibidem*, ark. 5.

²⁸ *Ibidem*, spr. 6, ark. 24.

²⁹ *Ibidem*, spr. 12, ark. 5.

³⁰ *Ibidem*, f. 1075, op. 2, spr. 203, ark. 3.

³¹ D. Jeziorny, *Austria kanclerza Karla Rennera (1918–1920) w raportach polskich dyplomatów i wojskowych*, [w:] *Austria i relacje polsko-austriackie w XX i XXI wieku. Polityka – kultura – gospodarka*, red. A. Kisztełińska-Węgrzyńska, K.A. Kuczyński, Łódź 2014, s. 67–83; J. Kozeński, *Austria 1918–1968: dzieje społeczne i polityczne*, Poznań 1970.

odbywali leczenie. W ten sposób pod opieką Misji przebywało około 1300 żołnierzy, w związku z czym „wszystkie zasoby żywnościowe Misji już zostały wyczerpane”³². Misja, wysyłając powracających do domu, wydawała im niewielkie zasiłki pieniężne na wyżywienie w drodze, opłacała leczenie w sytuacjach wyjątkowych, pomagała z przejazdem poszczególnym osobom, kiedy przez dłuższy czas nie było transportu do domu³³.

Tak znaczny zakres działalności prowadzonej przez UMWSwA skutkowało wyczerpaniem niemal wszystkich przyznanych jej środków. W okresie od marca do maja 1919 r. na wsparcie i transportowanie repatriantów Misja wydała 1 mln koron austriackich. Zwłoka rządu URL w przekazaniu nowego pakietu finansowego przeznaczonego na działalność Misji zmusiła A. Okopenkę do zwrócenia się do obydwu ambasad (ZURL i URL) z prośbą o udzielenie mu kredytu. Kredyt ten uzyskał (odpowiednio: 80 000 i 30 000 koron austriackich)³⁴.

W czerwcu 1919 r. sytuacja z repatriantami nadzwyczajnie skomplikowała się: w stancyi przebywało wówczas 930 żołnierzy, oprócz tego jeszcze ponad 500 osób odbywało leczenie w kilku szpitalach. Wszystkie środki będące do dyspozycji Misji zostały wydane i stanęła ona przed dylematem – albo skierować wszystkich powracających do Polski (która na pewno odmówiłaby pomocy w tranzycie przez swoje terytorium), albo przenieść ich do Republiki Czechosłowackiej, tworząc tam dla repatriantów obóz specjalny (stancję). W dniu 23 czerwca 1919 r. UMWSwA zawiadomiła listem ministra MSZ URL o krytycznej sytuacji z repatriantami, która „komplikuje się codziennie”. Ze względu na brak środków materialnych Misja ubiegała się u ministra spraw zagranicznych URL Wołodymira Temnyckiego o przedłużenie finansowania jej działalności przez udzielenie A. Okopence akredytywy³⁵.

Wszystkie pilne problemy związane z wyposażeniem Misji zostały jednak wkrótce rozwiązane, co pozwoliło w pełni kontynuować jej pracę i dostarczyć stancyi i jej tymczasowym mieszkańcom to, co niezbędne. Zatem nadal miała ona znaczenie jako główna komórka procesu repatriacyjnego jeńców ukraińskich. Największą trudność dla UMWSwA stanowiła logistyka przewozów repatriantów, bowiem rządy krajów tranzytowych niekiedy zakazywały przejazdu wiozących ich pociągów wskutek szybkich i nieprzewidywalnych zmian zachodzących na arenie międzynarodowej.

³² CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 12, ark. 6.

³³ *Ibidem*, ark. 10.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, ark. 3.

Węgry

Misja Wojskowo-Sanitarna otamana dr. A. Okopenki rozszerzała swoją działalność również na tereny Węgier, gdzie przebywała znaczna liczba jeńców Ukraińców, którzy oczekiwali na swój szybki powrót do domu. Do pierwszych kontaktów z węgierskimi urzędnikami doszło z inicjatywy oficjalnych przedstawicieli ZURL 14–15 listopada 1918 r., kiedy w Budapeszcie została przeprowadzona narada, na której był obecny również A. Okopenko. Jednym ze skutków tego spotkania było uznanie przez rząd węgierski pełnomocnictw Ukraińskiej Komisji Wojskowo-Sanitarnej w Austro-Węgrzech i udzielenie jej pozwolenia na organizację i tranzyt przez terytorium Węgier jeńców ukraińskich. Oprócz tego zawarto porozumienie dotyczące założenia w Budapeszcie Stacji Zbiorczej ZURL, która zaczęła swoją pracę już pod koniec listopada tego roku w gmachu byłego węgierskiego lazaretu³⁶.

Na tym etapie A. Okopence brakowało oddanych sprawie, doświadczonych urzędników, zdolnych organizować proces repatriacji. Chorąży Gzel, tymczasowo powołany na stanowisko przedstawiciela Misji w Budapeszcie, był zupełnie nieprzygotowany do realizacji powierzonych mu zadań, które stały przed ukraińską dyplomacją wojskową na Węgrzech. Praktycznie sam odsunął się od pracy – „żadnych książek [ksiąg kasowych – przyp. M.S.] nie prowadził i żadnej statystyki”, oczekując na swój wyjazd do Kijowa³⁷. Możliwość radykalnej poprawy sytuacji pojawiła się w lutym 1919 r., kiedy na podstawie rozkazu Kwatery Głównej Ministerstwa Wojskowego URL do Budapesztu przybył pułkownik W. Sikewicz, upoważniony do wykonywania obowiązków przewodniczącego Misji Wojskowo-Sanitarnej URL³⁸. Miał on uzgadniać swoją działalność z A. Okopenką, który sankcjonował tę nominację (nakaz nr 548, od 22 lutego 1919 r.)³⁹.

Wolodymyr Sikewicz od pierwszych dni pobytu w Budapeszcie energicznie zabrał się do pracy i już 27 lutego 1919 r. odwiedził stację „Maria-Waleria” (komentant porucznik Ostap Gamerski, lekarz Danyło Lalkiw), przeznaczoną do przyjęcia repatriantów Ukraińców. Przebywało w niej wówczas 65 ukraińskich żołnierzy powracających z niemieckiej i włoskiej niewoli. Prawie wszyscy oni byli wyczerpani psychicznie i fizycznie, wielu z nich przeszło tyfus i malarię⁴⁰.

³⁶ *Ibidem*, ark. 1.

³⁷ *Ibidem*, spr. 6, ark. 16.

³⁸ *Ibidem*, spr. 4, ark. 2.

³⁹ I. Matiash, Yu. Mushka, *Diialnist Nadzvychajnoi dyplomatychnoi...*, s. 33.

⁴⁰ CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 4, ark. 1 (*Nakazy misii v spravakh polonenykh v Uhorshyni*).

Planowano wysłać ich na Ukrainę trasą Ławoczna–Stryj–Tarnopol–Wołoczysk–Proskurów–Winnica⁴¹. Jednak zorganizowanie szybkiego i regularnego wyjazdu okazało się niemożliwe, co warunkowało konieczność okazania im pomocy medycznej i zagwarantowania warunków dogodnych do dłuższego pobytu na miejscu. W celu rozmieszczenia repatriantów jeden z baraków stacji został przekształcony na „ambulatorium prowizoryczne”, w którym lekarz D. Lalkiw badał ich, a w razie konieczności również leczył (w przypadku łatwego rozpoznania). Założono także otwartą komorę dezynfekcyjną (marzec 1919 r.), w której odbywała się obróbka sanitarna ich ubrań⁴².

Żołnierzy repatriantów starano się wesprzeć także w inny sposób – oddział kulturalno-oświatowy UMWSwA od czasu od czasu wysyłał do biblioteki stanicznej książki ukraińskie (m.in. *Samodzielna Ukraina, Trzy poematy T. Szewczenki, Ukrainstwo w Rosji, W noc Tarasa* oraz inne). Książki przechowywane w bibliotece w liczbie kilkudziesięciu egzemplarzy przed wyjazdem były przekazywane repatriantom w prezencie i w ten sposób trafiały na Ukrainę⁴³. Wszystko to było możliwe dzięki zorganizowaniu przez A. Okopenkę przychodów pieniężnych na potrzeby oddziału węgierskiego Misji (m.in. 6–7 marca 1919 r. w tym celu wydano 47 000 koron austriackich)⁴⁴.

Dzięki wysiłkom współpracowników Misji intensyfikował się również proces repatriacji jeńców – w ciągu pierwszego kwartału 1919 r. przez Budapeszt na Ukrainę wyjechało pięć tysięcy osób⁴⁵. Niestety, już w kwietniu praca Misji została na pewien czas wstrzymana wskutek aresztowania przez węgierską władzę radziecką jej przewodniczącego. Dopiero po interwencji w tej sprawie przewodniczącego Ukraińskiej Dyplomatycznej Misji Nadzwyczajnej na Węgrzech Mykoły Gałagana, jak również przesłaniu pism dotyczących prawdopodobnego utrudnienia procesu repatriacji jeńców węgierskich z Ukrainy udało się uwolnić W. Sikewicza z aresztu⁴⁶.

Od 10 maja 1919 r. proces powrotu jeńców do domu został znacznie utrudniony także przez to, że przedstawiciel ZURL w Budapeszcie, major J. Biberowicz (decyzją sekretariatu spraw wojskowych ZURL) likwidował miejscową Stację Zbiorczą. Zmusiły go do tego działania niektórych repatriantów „wyznaczonych do służby w stacji” (chorążego Romana Ulwańskiego, starszych dziesiętników: Zahorody, Ilji Masljuka i Olijnyka), którzy „ulegli wpływom bolszewickim i dokonali próby

⁴¹ *Ibidem*, ark. 2zw.

⁴² *Ibidem*, ark. 9.

⁴³ *Ibidem*, spr. 9, ark. 56–57 (*Sanitarnyj zvit likaria VSM Lovkova v Budapeshti, kinets brudnia 1918 – 1 hrudnia 1919 r.*).

⁴⁴ *Ibidem*, spr. 5, ark. 69–69zw.

⁴⁵ *Ibidem*, spr. 4, ark. 6zw.

⁴⁶ *Ibidem*, spr. 6, ark. 20.

zaprowadzenia porządku komunistycznego w stanicach⁴⁷. Wskutek tego repatrianci ukraińscy stracili miejsce pobytu tymczasowego w stolicy węgierskiej i byli zmuszeni „zebrać w mieście”. Uważając taki stan spraw za nienormalny, W. Sikewicz, mając do tego pewne pełnomocnictwa od ministerstwa URL, zainicjował nową Stację Zbiorczą, która była utrzymywana na koszt rządu URL⁴⁸.

Niestety, jej pracę znacznie utrudniały ówczesne wydarzenia polityczne na Węgrzech, zwłaszcza krótkoterminowe istnienie Węgierskiej Republiki Rad. Jeśli wiosną 1919 r. agitatorzy bolszewicy ograniczali się tylko do zatruwania świadomości ukraińskich repatriantów, to już w czerwcu zabrali się do otwartych działań antyukraińskich, biorąc pod kontrolę Stację Zbiorczą URL. Wskutek tego na początku 1919 r. jeńcy Ukraińcy tymczasowo znaleźli się w Budapeszcie w bardzo trudnej sytuacji, zmuszeni zapisać się do Armii Czerwonej⁴⁹. Wobec tego Misja Wojskowo-Sanitarna na Węgrzech zlikwidowała zawładniętą przez bolszewickich prowokatorów Stację Zbiorczą i doprowadziła do ponownego jej otwarcia, ale już w nowym miejscu i po przeprowadzeniu antybolszewickiej akcji propagandowej⁵⁰.

Likwidacja władzy radzieckiej na Węgrzech przyniosła kolejne utrudnienia – wskutek częściowej okupacji terytoriów węgierskich przez wojska rumuńskie repatriacja jeńców ukraińskich trasą Budapeszt–Ławoczna została całkowicie zatrzymana. Inne trasy przewożenia repatriantów, Segedyn–Bukareszt–Odessa oraz Segedyn–Pałanka–Mogilów, nie zaczęły działać wskutek tego, że władze rumuńskie obawiały się rozprzestrzeniania się bolszewizmu, ponieważ część repatriantów rzeczywiście była nadal pod jego wpływem. Nie zważając na wszystkie te trudności, współpracownicy Misji kontynuowali swoją działalność, udzielając powracającym pomocy możliwej w tych warunkach – od konsularnej do lekarskiej i materialnej⁵¹.

W ciągu 1919 r. z inicjatywy A. Okopenki do dyspozycji ukraińskich repatriantów w kilku geograficznie nieodległych od Wiednia i Budapesztu miastach europejskich (Insbruk, March-Grenk, Badwill, Lebring oraz innych) została stworzona cała sieć stanic zbiorczych i punktów przesyłki⁵². Od 1 czerwca 1919 r. do 30 kwietnia 1920 r. stacje te przyjęły 53 320 ukraińskich repatriantów, zapewniając im wyżywienie (w tym okresie wydano im 405 604 paczki żywnościowe) i ubranie (6798 sztuk koszul, płaszczy oraz innych części garderoby) oraz buty (1399 par)⁵³.

⁴⁷ *Ibidem*, op. 2, spr. 5, ark. 35.

⁴⁸ I. Matiash, Yu. Mushka, *Diialnist Nadzvychajnoi dyplomatychnoi...*, s. 34, 206–207.

⁴⁹ CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 12, ark. 1.

⁵⁰ *Ibidem*, spr. 6, ark. 23, 32zw.

⁵¹ I. Sribniak, *Poloneni ukraintsi v Avstro-Uhorschyni...*, s. 187.

⁵² CDAWO Ukrainy, f. 1075, op. 2, spr. 203, ark. 3.

⁵³ *Ibidem*.

Co więcej, od kwietnia 1919 r. UMWSwA – w imieniu Sekretariatu Państwowego ZURL – wzięła pod swoją opiekę jeńców ukraińskich we Włoszech, do sprawowania której miała być oddelegowana Misja Wojskowo-Sanitarna na czele z majorem Kossakiem⁵⁴. Jednak z powodu znacznej odległości dzielącej Włochy i Austrię oraz na skutek braku środków w Misji na czele z A. Okopenką, praktyczna realizacja tego zadania była niemożliwa; decyzja ta miała raczej znaczenie symboliczne. Ponadto we Włoszech działała już Nadzwyczajna Misja Wojskowa URL na czele z O. Sewriukiem⁵⁵, głównym zadaniem której było zorganizowanie repatriacji jeńców Ukraińców, ale brak jakichkolwiek rezultatów jej pracy nie pozwalał potencjalnym repatriantom darzyć ją zaufaniem.

Co więcej – jak czytamy w jednym ze sprawozdań UMWS – „o działalności Sewriuka nikt z powracających z Włoch nie wiedział”⁵⁶, zatem ta kategoria jeńców ukraińskich wolała opuszczać tereny włoskie na własne ryzyko, czy też zwrócić się o pomoc do polskich misji repatriacyjnych. Repatrianci z Włoch przybywali do austriackiego Linzu, gdzie odbywał się ich podział według narodowości, po czym obecni tam uppełnomocnieni przedstawiciele różnych państw wywozili swoich obywateli „własnymi pociągami [i] tylko Ukraińcy muszą upychać swoich ludzi do różnych obcych pociągów, gdzie uda się wyprosić”. Na końcu sprawozdania Misji znalazł się wniosek mówiący, że sprawa ewakuacji jeńców z Włoch jest trudna i wymaga znacznych nakładów finansowych⁵⁷.

Wnioski

Choć Komisja Wojskowo-Sanitarna Ministerstwa Wojskowego rządu hetmańskiego przybyła do Wiednia ze znacznym opóźnieniem (dopiero w połowie października 1918 r.), za sprawą wysiłków jej członków stało się możliwe wysłanie kilku eszelonów repatriacyjnych i wywiezienie na Ukrainę znacznej liczby jeńców Ukraińców, przede wszystkim inwalidów. Dokonano tego dzięki wyposażeniu Komisji w wystarczające środki finansowe i na ogół przyjazny stosunek do niej władzy austriackiej.

Jednak dalsze państwowo-polityczne wstrząsy w ówczesnych Austro-Węgrzech i Ukrainie mocno odbiły się na intensywności procesu repatriacyjnego. Dyrektoriat URL, nie zważając na wszystkie trudności, dość szybko go wznowił, wzmacniając

⁵⁴ *Ibidem*, f. 3192, op. 1, spr. 12, ark. 8.

⁵⁵ D. Viedienieiev, D. Burim, *Dmytro Doroshenko...*, s. 434–448.

⁵⁶ CDAWO Ukrainy, f. 3192, op. 1, spr. 12, ark. 8.

⁵⁷ *Ibidem*, ark. 9.

skład Misji Wojskowo-Sanitarnej oraz jej finansowanie. Misja działała w warunkach ciągłych perturbacji wojskowo-politycznych zachodzących w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (przede wszystkim dojście do władzy komunistów na Węgrzech wiosną 1919 r., a w konsekwencji – okupacja części ziem węgierskich przez wojska rumuńskie oraz inne). Wszystko to w znacznej mierze utrudniało proces przewożenia repatriantów, a niekiedy tymczasowo go zatrzymywało.

Tylko dzięki energicznym wysiłkom szefa Ukraińskiej Wojskowo-Sanitarnej Misji w Austrii A. Okopenki, kierownika jej oddziału węgierskiego W. Sikiewicza oraz innych członków Misji wszystkie trudności sukcesywnie były przezwyciężane i proces repatriacji wznawiał się. Najważniejszym elementem działalności Misji stała się organizacja stanic zbiorczych i punktów „przejściowych” będących do dyspozycji jeńców ukraińskich w oczekiwaniu na pociąg repatriacyjny do domu. Istotnym było to, że repatrianci otrzymywali niezbędną pomoc lekarską, trzy posiłki dziennie i w razie potrzeby mogli uzyskać niewielkie wsparcie materialne czy rzeczowe.

Bardzo ważnym było to, że Misja A. Okopenki aktywnie współpracowała z przedstawicielstwami dyplomatycznymi tak URL, jak i ZURL, pragnąc racjonalnie wykorzystać te zasoby materialne, jakie miała do dyspozycji. Z usług stanic zbiorczych mogli skorzystać jeńcy żołnierze Ukraińcy ze składu różnych wojsk, a ich wspólny pobyt tymczasowy pod jednym dachem w stanicach dobitnie świadczył o tym, że zasada soborności Ukrainy została zrealizowana. Zarazem obecność misji wojskowo-sanitarnych w Austrii i na Węgrzech dodatkowo świadczyła o prawomocności URL w oczach rządów krajów środkowoeuropejskich.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Centralne Państwowe Archiwum Wyższych Organów Władzy i Administracji Ukrainy w Kijowie (Central'nyj derzavnyj arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, Kyiv) [CDAWO Ukrainy]

f. 1035, op. 1, spr. 87

f. 1075, op. 2, spr. 203

f. 3192, op. 1, spr. 1, 4–6, 9, 12; op. 2, spr. 5

f. 3696, op. 2, spr. 305

Opracowania

- Datskiv I.B., *Dyplomatiia Ukrainykykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv 1917–1923 rr.*, Ternopil 2009.
- Jeziorny D., *Austria kanclerza Karla Rennera (1918–1920) w raportach polskich dyplomatów i wojskowych*, [w:] *Austria i relacje polsko-austriackie w XX i XXI wieku. Polityka – kultura – gospodarka*, red. A. Kisztełińska-Węgrzyńska, K.A. Kuczyński, Łódź 2014, s. 67–83. <https://doi.org/10.18778/7969-455-6.04>
- Kozeński J., *Austria 1918–1968: dzieje społeczne i polityczne*, Poznań 1970.
- Matiash I., Mushka Yu., *Diiialnist Nadzvychajnoi dyplomatychnoi misii UNR v Uhorschyni: istoriia, spohady, arkhivni dokumenty*, Kyiv 2005.
- Matiash I., Mushka Yu., «Z oboviazku hromadianyna... musyte tse vykonaty» (dzherela do istorii ukrainskoi dyplomatii), „Pamiatky” 2005, t. V, s. 234–236.
- Solovjova V.V., *Dyplomatychna diialnist ukrainskykh natsionalnykh uriadiv 1917–1921 rr.*, Kyiv–Donetsk 2006.
- Solovjova V.V., *Ukrainska dyplomatiia u krainakh tsentralnoi Yevropy 1917–1920 rr.*, Donetsk 2004.
- Sribniak I., *Diiialnist Dyrektorii UNR z repatriatsii polonenykh voiakiv-ukraintsiv z tereniv yevropejskykh krain (vijskovo-politychnyj aspekt)*, „Kamianets-Podilskij – ostannia stolytsia Ukrainskoi Narodnoi Respubliki: Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii Kamianets-Podilskij” 2009, s. 184–192.
- Sribniak I., *Poloneni ukraintsi v Austro-Uhorschyni ta Nimechchyni (1914–1920 rr.)*, Kyiv 1999.
- Sribniak I.V., *Repatriatsijna diialnist ukrainskykh dyplomatychnykh i vijskovo-sanitarnykh ustanov u Yevropi v 1918 r.*, „Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva” 1999, t. V, s. 259–263.
- Sribniak I.V., *Ukrainska Derzhava na mizhnarodnij areni: z dosvidu diialnosti voiennoi dyplomatii v 1918 r.*, „Hetmanskij almanakh” 2003, ch. 2, s. 94–100.
- Sribniak M., *Actions of Ukrainian Diplomacy on the Organization of Ukrainian Prisoners’ of War Repatriation Process from the Territories of Germany and Austro-Hungary (1918–1919)*, „Facta Simonidis” 2021, № 2(14), s. 217–228.
- Sribniak M., «Mizh tym sprava dopomohy polonenykh ne zhde...»: *orhanizatsiia repatriatsii voiakiv-ukraintsiv z tereniv Tsentralnykh derzhav, 1918–1919 rr. (istoriografichno-dzhereloznavchyy obliad)*, „Istorychnyj merydian: naukovyj zbirnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu. Spetsialnist «Istoriia»” 2019, vyp. 28–29, s. 169–179.
- Trembitskyi V., *Sanitarno-medychna sprava v Ukraini (lystopad 1917 – berezen 1918)*, „Visti kombatanta” [Toronto–New York] 1975, ch. 2, s. 16–25.
- Trembitskyi V., *Vseukrainske Tovarystvo Chervonoho Khresta 1918–1923*, „Visti kombatanta” [Toronto–New York] 1972, ch. 4, s. 16–21.

- Viedienieiev D., *Riatiuichy z polonu spivvitchyznykiv: Z istorii vijskovo-sanitarnykh misij Ukrainskoi Narodnoi Respubliki*, „Nichna stolytisia” 1996, vyp. 3(3), s. 6.
- Viedienieiev D., Burim D., *Dmytro Doroshenko i «sprava Sevriuka»*, „Naukovi zapysky: Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv. Instytut ukraïnskoi arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho NAN Ukrainy” 1997, t. II, s. 434–448.
- Viedienieiev D.V., Budkov D.V., *Yunist ukraïnskoi dyplomatii. Stanovlennia zovnishno-politychnoi sluzhby Ukrainy v 1917–1923 rokakh*, Kyiv 2006.
- Vlasenko V.M., *Formuvannia mizhvoiennoi ukraïnskoi politychnoi emibratsii v Yuhoslavii (persha khvyliia)*, „Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu” 2014, vyp. XXXIX, s. 119–125.
- Zhvanko L.N., *Evakuatsiia ta sotsialnyj zakhyst ukraïnskykh vijskovopolonenykh doby drugoho Hetmanatu (traven–bruden 1918 r.)*, „Visnyk Kharkivskoho politekhnichnogo instytutu” 1999, vyp. XX, s. 16–27.
- Zhvanko L.N., *Sotsialni vymiry Ukrainskoi Derzhavy*, Kharkiv 2007.
- Zhvanko L.N., *Ukraïnskie voennoplennye v gosudarstvax Chetvyortogo Soyuzha: problemy vozvrashheniya domoj (1918 god)*, „Pervaya mirovaya vojna, Versalskaya sistema i sovremennost: sbornik statej” 2014, s. 94–103.
-

Notka o autorce

Mgr Milana Sribniak – historyk, doktorantka w Instytucie Historii Powszechnej Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Stypendystka Programu Rządu RP dla Młodych Naukowców Studium Europy Wschodniej (rok akademicki 2022/2023). Temat pracy doktorskiej: Repatriacja jeńców Ukraińców z Niemiec i Austrii (1918–1920).

Zainteresowania naukowe: repatriacja jeńców Ukraińców po I wojnie światowej, relacje międzynarodowe podczas i po I wojnie światowej, pobyt jeńców i internowanych w obozach niemieckich i austriackich.

sribnyak.milana@gmail.com